

Paerewa Paetae

Aronga	Tikanga ā-lwi 3.6		
Ingoa	Te tātari i ngā pāpātanga o tētahi take taiao ki te iwi taketake		
Kaupae	3	Whiwhinga	4
		Aromatawai	Ā-roto
Marau akoranga	Te Marautanga o Aotearoa		
Kokonga akoranga	Tikanga ā-lwi		
Mana rēhita	Kua rēhitatia	Te rā i mana ai	17 Whiringa-ā-rangi 2016
Te rā e arotakengia ai	31 Hakihea 2020	Te rā i puta ai	17 Whiringa-ā-rangi 2016

Te Hononga ki te Marautanga

I ahu mai tēnei paerewa paetae i te Taumata 8 o *Te Marautanga o Aotearoa*, i whakaputaina e Te Pou Taki Kōrero i te tau 2008.

Whāinga Matua

Te Wāhi me te Taiao

I roto i te whenu o Te Wāhi me te Taiao ka whakawhanake mōhiotanga te ākongā ki:

- *ngā pāhekohekotanga o te tangata ki te wāhi me te taiao;*
- *ngā mahi a te tangata hei atawhai i te taiao.*

Whāinga Paetae

Matawhenua

8.2 *He rerekē ngā uara, ngā whakaaro me ngā urupare a te tangata ki ngā kōwhiringa, ngā aukati me ngā otinga ohaoha, pāpori, ā-taiao hoki o te whakarite me te whakatau kaupapa.*

E hono ana ki te Papa Whakaako mō te Tikanga ā-lwi kei te pae tukutuku nei:

<http://tmoa.tki.org.nz/Te-Marautanga-o-Aotearoa/Taumata-Matauranga-a-Motu-Ka-Taea>

Te Hononga ki ngā Tikanga Aromatawai

Arā ngā Tikanga Aromatawai mō tēnei paerewa paetae, kei te:

<http://tmoa.tki.org.nz/Te-Marautanga-o-Aotearoa/Taumata-Matauranga-a-Motu-Ka-Taea>

Paerewa Paetae

<p>Paetae Te tātari i ngā pāpātanga o tētahi take taiao ki te iwi taketake.</p>	<p>Hei tohu i te paetae:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ka whakamārama i te pūtake o tētahi take taiao, ā, ka matapaki i ngā rōpū e rongō ana i ngā pāpātanga o taua take. • Ka matapaki i ngā hua, me ngā urupare o te iwi ki taua take, ka taunaki ai.
<p>Kaiaka He kaiaka te tātari i ngā pāpātanga o tētahi take taiao ki te iwi taketake.</p>	<p>Hei tohu i te kaiaka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ka matapaki i ngā hua whānui o te take taiao. Ka whakamārama i ngā urupare o te iwi me ōna hua, ka āta taunaki ai.
<p>Kairangi He kairangi te tātari i ngā pāpātanga o tētahi take taiao ki te iwi taketake.</p>	<p>Hei tohu i te kairangi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ka whakaatu i tētahi huarahi rerekē e pai atu ai ngā hua, ka āta taunaki ai.

Kōrero Āpiti

1. E whai ake nei ngā whakamārama o ngā tino kupu, kīanga rānei:

take taiao	<p>Ngā kaupapa, ngā āwangawanga, ngā raruraru, me ngā taukumekume taiao. Hei tauira, ko:</p> <ul style="list-style-type: none"> • te huke manawa whenua i Ahitereiria • te paenga o te kaipuke Rena ki Ōtāiti • te whakamārakerake i te Amazon • te toitū o ngā mahi hī ika • ngā tikanga mahi kai, pērā i te tāhere kererū me te patu tohorā.
ngā pāpātanga o tētahi take taiao	<p>Ngā hua pai, ngā hua kino rānei e puta ake ana i te take taiao. Hei tauira, ko:</p> <ul style="list-style-type: none"> • te heke o te tupu o te iwi, me ngā reo • te rawakore haere o te iwi taketake i tōna korewhai wāhi ki te mahi kai māna • te uru mai o ngā tikanga tāmi, pērā i te moni • te panonitanga o ngā tikanga i te urutanga o tehanganarau hou • ngā ture me ngā kaupapa here a ngā kāwanatanga • te raupatu, te muru, te pana, te aukati • ngā tutūnga puehu taha ohaoha, taha tōrangapū, taha tiaki taiao • ngā hua hauropi o te taiao.

iwi taketake	Ko ngā iwi taketake puta noa i te ao e kīia ana he tangata whenua, inā hoki, i tae i mua i ētahi katoa o ngā iwi o aua whenua kei reira e noho ana i tēnei wā.
ka taunaki ai	Me rapu ngā kōrero tautoko i te horopaki e tika ana, e whai mana ana hoki ki te rōpū e kōrerotia ana, inarā ngā kōrero e pā ana ki ngā whakapono me ngā mātāpono o taua rōpū.
ka āta taunaki ai	Ka whakamahi i ngā kōrero tautoko whānui hei taunaki i te whakatau whakaaro. Hei tauira, ko: <ul style="list-style-type: none"> • te uiui tāngata • ngā tuhinga hītori • ngā pūrongo moheni, nūpepa rānei • ngā raraunga • ngā waiata tawhito.

Kuputaka:
huke

mine

Tātari Kounga

- 1 Me mātua whakamana ngā Kaituku Akoranga me ngā Whakahaere Whakangungu Ahumahi e te Mana Tohu Mātauranga o Aotearoa ka rēhita ai i ngā hua ka puta mai i ngā aromatawai ki ngā paerewa paetae.
- 2 Ko ngā Kaituku Akoranga me ngā Whakahaere Whakangungu Ahumahi kua mana, ā, e aromatawai ana i ā rātou hōtaka ki ngā paerewa paetae, me uru rātou ki ngā pūnaha whakaōrite e tika ana mō aua paerewa paetae.

Ko te tohutoro ki te Mahere Whakamana, Whakaōritenga hoki

0233